

ARTISTIC AND CREATIVE COMPETENCE OF PRESCHOOLERS: PSYCHOLOGICAL PREREQUISITES AND PRACTICAL ASPECTS OF FORMATION

The article contains a justification of the relevance of the problem of the formation of artistic and creative competence in preschoolers. Approaches to defining the concept of "artistic and creative competence" have been analyzed. The psychological prerequisites for the formation of artistic and creative competence have been determined. It is noted that preschool age is sensitive for the development of creative potential, and age-related changes in cognitive, emotional, social, and motor development create optimal conditions for the formation of artistic and creative competence. It was found that emotions play a significant role in the formation of artistic and creative competence. Children who actively express their emotions become more open to new ideas, more creative in finding solutions and are able to immerse themselves more deeply in the world of art.

It was determined that play as the leading type of preschooler's activity creates a significant role in the formation of artistic and creative competence. It is the main form of children's activity, an important tool for self-expression and imagination development.

It is emphasized that the importance of art therapy as an effective tool that parents and educators can use to support the emotional and creative development of children. Thanks to various types of art, such as music, choreography, theater, drawing, sculpting, children get the opportunity not only to express themselves, but also to develop creative abilities, increase self-esteem and relieve emotional tension. Using of various materials in artistic activities, such as paints, plasticize, paper, fabrics and others, allows preschoolers not only to improve their motor skills, but also to develop coordination of movements and spatial thinking. Parents and educators, using art therapy, create a favorable environment for the harmonious development of each child's personality.

Key words: *artistic and creative competence, creative potential, preschool child, art, art therapy, drawing, music, sculpting*

Стаття надійшла до редакції 11.09.2024 р.

УДК 378.147.091.33-027.22:001

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.34.317972](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.34.317972)

МАРИНА ГРИНЬОВА

ORCID: 0000-0003-3912-9023

ОЛЬГА ТИТАРЕНКО

ORCID: 0000-0002-0156-8330

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ВПЛИВ ФАКТОРІВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджується вплив факторів освітнього середовища на результативність науково-дослідницької діяльності студентів в закладах вищої освіти. Аналізуючи взаємозв'язок структурних компонентів освітнього середовища та їх вплив на академічну ефективність, робота визначає ключові елементи: доступ до ресурсів, організаційну підтримку, інтеграцію навчання і дослідження, а також активізацію студентської участі. Значення взаємодії та культурного обміну у середовищі вищої освіти акцентується як критичне для розвитку креативного та критичного мислення. Висвітлено роль наукової спільноти та менторської підтримки у формуванні наукових компетенцій.

Ключові слова: *освітнє середовище, науково-дослідницька діяльність, вища освіта, академічна продуктивність, інтеграція навчання та дослідження, критичне мислення.*

Постановка проблеми. Прискорення темпів розвитку сучасного суспільства, постійна зміна технологій, зростаюча конкуренція у сфері працевлаштування, а також інші соціально-економічні трансформації актуалізують потребу в формуванні передових професійних компетенцій, що відповідають потребам часу та прогнозованим тенденціям у відповідних галузях. Таке формування включає глибокий соціальний аналіз, прогнозування і моделювання у професійній сфері, яке стає невід'ємною складовою вищої освіти.

Здатність до науково-дослідницької роботи стає ключовою компетенцією для сучасних спеціалістів, які повинні вміти не тільки застосовувати набуті знання, а й генерувати нові ідеї та рішення. Освітнє середовище, у свою чергу, грає фундаментальну роль у підготовці студентів до такої діяльності, оскільки саме воно формує необхідні умови для їхнього професійного та особистісного розвитку. Ці процеси включають інтеграцію академічного навчання з дослідницькою роботою та розробку методів педагогічного впливу, які максимально використовують потенціал освітнього середовища для забезпечення глибокого розуміння та практичного застосування наукових знань.

Формування науково-дослідницьких компетенцій в освітньому процесі потребує створення спеціалізованих умов, які включають адаптивні навчальні програми, сучасні лабораторії, доступ до передових досліджень та активне залучення студентів у реальні наукові проекти. Важливим аспектом є також внутрішній стан особистості студента, його мотивація та готовність до навчання, які безпосередньо впливають на успішність науково-дослідницької діяльності. Таким чином, ефективність освітнього процесу значною мірою залежить від здатності середовища адаптуватися та реагувати на змінні вимоги сучасності, створюючи оптимальні умови для розвитку кожного індивідуума.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Наукові роботи, опубліковані такими вченими, як С. Дерябо, І. Габа, Н. Гонтаровська, А. Каташов, А. Кух, В. Новиков, Л. Панченко, Н. Разіна, О. Романовський та В. Рубцов, підтверджують, що освітнє середовище має значний вплив на результативність науково-дослідницької діяльності. Це середовище не тільки створює умови для набуття знань, але й формує необхідні компетенції для наукових досліджень та розвитку критичного мислення.

Мета статті полягає у дослідженні впливу різноманітних факторів освітнього середовища на результативність науково-дослідницької діяльності студентів у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Інтенсифікація освітнього середовища ЗВО виступає ключовим чинником у забезпеченні передового розвитку національної освітньо-наукової системи. Це середовище, орієнтоване на професійну підготовку викладачів і організаторів майбутнього, сприяє не тільки академічному зростанню, але й духовному збагаченню студентів. ЗВО, реалізуючи сучасні підходи до навчання та досліджень, формують умови для комплексного розвитку особистості, забезпечуючи задоволення основних потреб студентів у знаннях, креативності та інноваціях. Це створює оптимальні передумови для науково-дослідницької діяльності, що впливає на результативність навчання та розвиток наукових компетенцій майбутніх спеціалістів.

Освітнє середовище, розглянуте як складова соціокультурного середовища, включає історично сформовані педагогічні умови, що сприяють розвитку особистості. Це середовище можна аналізувати на кількох рівнях: глобальному, де враховуються світові тенденції культурного, економічного, політичного розвитку та освіти; регіональному, що включає освітню політику країни, культурні особливості та систему освіти; та локальному, який охоплює мікрокультуру освітнього закладу, його найближче оточення. В узагальненому розумінні, найбільший вплив на формування та розвиток індивіда має його безпосереднє оточення. Соціокультурне професійне середовище, яке має матеріальні та духовні складові, є вирішальним для розвитку особистості. Взаємодія людини з цим середовищем впливає на її освітні та професійні досягнення, а також змінює саме середовище, ставлячи питання про створення у ЗВО розвивального продуктивного середовища. Розгляд структури та значення освітнього середовища є критично важливим для підвищення результативності науково-дослідницької діяльності студентів, аналіз якого пропонується в різних наукових дисциплінах, включаючи філософію, психологію, соціальну екологію, педагогіку, та соціологію (Ільченко, (Ред.), 2020).

Освітнє середовище як складова ширшого соціокультурного контексту відіграє ключову роль у процесі освіти та розвитку людини, включаючи її науково-дослідницьку діяльність. Воно визначається як сукупність історично сформованих факторів, обставин та умов, які забезпечують систематизоване засвоєння знань, умінь, соціальних норм і цінностей. Освітнє середовище охоплює не тільки фізичні та матеріальні аспекти навчального простору, але й духовні та емоційно-психологічні аспекти, що формують умови для навчання та розвитку.

Наукові дослідження в області педагогіки акцентують на важливості освітнього середовища як системи ключових чинників, що сприяють або перешкоджають ефективності навчально-виховного процесу. Це середовище включає в себе взаємодію природних і соціальних факторів, які впливають на розвиток особистості студентів, в тому числі їхню здатність до проведення наукових досліджень. Серед науковців, які вивчають цю проблематику, можна виділити дослідження, що описують освітнє середовище як сукупність усіх можливостей навчання та розвитку, а також як сукупність матеріальних, духовних і емоційно-психологічних умов, які сприяють або обмежують досягнення освітніх цілей.

Управління освітнім середовищем, моделювання його структури та пошук засобів для його оптимізації є важливими напрямками досліджень, що сприяють підвищенню результативності науково-дослідницької діяльності студентів, зокрема у закладах вищої освіти. Освітнє середовище, відповідно до досліджень, має

бути спрямоване на створення умов для всебічного розвитку особистості, що включає розвиток критичного мислення, наукової курйозності та здатності до самостійного дослідження (Разіна, 2009).

Освітнє середовище ЗВО є системою умов та впливів, що сприяють формуванню та розвитку особистості студентів. Воно включає соціальне та просторово-предметне оточення, що обумовлює не тільки академічні, але й професійно-освітні можливості для студентів. Інформаційна компонента освітнього середовища охоплює навчальні матеріали, освітні програми, методичні розробки, доступ до різноманітних інформаційних ресурсів через інтернет та інші медіа. Соціальна складова забезпечує динаміку взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, включаючи студентів, викладачів та інші служби університету, базуючись на принципах діалогічності та партнерства. Технологічний аспект включає методи і технології навчання, стиль викладання, а також форми організації навчальної діяльності, які спрямовані на забезпечення ефективної підготовки майбутніх фахівців. Ці компоненти спільно визначають можливості для науково-дослідницької діяльності студентів, впливаючи на якість та результативність їхнього навчання (Габа, 2011, с. 78).

Освітнє середовище ЗВО виступає як комплексний системний феномен, в якому взаємодія суб'єктів освіти, процеси взаєморозуміння, комунікації та рефлексії відіграють ключову роль у формуванні особистості студентів. Це середовище характеризується не лише історико-культурним компонентом, але й сприяє розвитку вільної і активної особистості через духовно-матеріальні умови, які визначають способи саморозвитку студентів. Важливим аспектом освітнього середовища є його здатність до самоорганізації та адаптації, що відображається у гнучких зв'язках і відносинах між його учасниками, формуванні соціокультурного простору в межах закладу освіти.

Розгляд освітнього середовища як моделі соціокультурного простору виявляється у створенні сприятливого емоційного клімату та особистісного благополуччя студентів, що важливо для їхньої науково-дослідницької активності. Ефективність такого середовища залежить від якості просторово-предметного контенту, розвитку соціальних відносин, а також взаємодії між цими компонентами. Ці характеристики впливають на результативність науково-дослідницької діяльності студентів, обумовлюючи їх здатність до аналітичного мислення, творчого підходу до вирішення проблем та здійснення наукових інновацій.

Освітнє середовище визначається як система умов та впливів, що сприяє систематичному розвитку особистості через активну взаємодію та комунікацію серед суб'єктів освітнього процесу. Це середовище характеризується не тільки можливістю забезпечення розвитку активності і особистісної свободи студентів, але й створенням умов для їхньої ініціативності та самореалізації. Освітнє середовище є професійно-діяльним, керованим і залежить від насиченості його освітніми ресурсами, що сприяє формуванню сприятливих умов для науково-дослідницької діяльності.

Типологія освітнього середовища описується через його модальність, що визначає наявність умов для розвитку активності чи пасивності студентів. Активні середовища сприяють ініціативності, наполегливості, та відстоюванню особистих інтересів, тоді як пасивні середовища можуть призводити до залежності та недостатньої самостійності у розв'язанні проблем. В контексті впливу на науково-дослідницьку діяльність, активні та творчі освітні середовища найбільш сприятливі, оскільки вони спонукають до розвитку критичного мислення, наукової допитливості та інноваційної діяльності.

Освітнє середовище – комплексна структура, що охоплює соціально-контактну, інформаційну, соматичну, та предметну частини. Соціально-контактна частина включає взаємодію суб'єктів освіти (студентів, викладачів), їхній особистий приклад, культуру, досвід, і установи, з якими вони взаємодіють. Інформаційний компонент включає правила, традиції та інші регулятивні документи навчального закладу. Соматична складова стосується фізичного стану учасників освітнього процесу, а предметна – матеріальних умов, таких як обладнання та інші фізико-хімічні умови.

Ця структура є взаємопов'язана з трьома ключовими компонентами: суб'єктно-ресурсним, який визначає активну взаємодію між учасниками процесу; матеріально-технічним, який гарантує наявність необхідного обладнання для навчання; та ідейно-технологічним, що впроваджує нормативні методики для досягнення освітніх цілей. Вплив цих компонентів на науково-дослідницьку діяльність студентів вимірюється їх здатністю стимулювати ініціативу, критичне мислення та творчість, ключові для успішного наукового пошуку та інновацій (Кух, 2008, с. 74).

Отже, розуміючи освітнє середовище як комплексну систему впливів, забезпечує активне залучення студентів у культурно-соціальні взаємодії та стимулює їхній мотиваційно-смісловий розвиток. Це середовище створює умови для продуктивного навчального досвіду та індивідуалізації освітнього процесу через реалізацію особистих освітніх програм. Важливим аспектом є професійна підготовка студентів, яка можлива лише в спеціалізованому освітньо-професійному середовищі, де студенти здобувають фахові знання і вчаться методам професійної взаємодії.

Середовище вищої освіти виступає як професійно і особистісно стимулюючий фактор, що об'єднує матеріальні, педагогічні, та психологічні компоненти, сприяючи професійному та особистісному розвитку

учасників освітнього процесу. Освітнє середовище характеризується кількома ключовими компонентами: ціннісно-смісловий, що включає місію, цінності та традиції установи; інформаційно-змістовний, що охоплює освітні програми та методичні документи; організаційно-діяльнісний, що визначає способи взаємодії та спілкування; та просторово-предметний, що включає інфраструктуру та матеріальні умови.

Ефективність такого середовища, зорієнтована на підвищення активності студентів та їх здатності до саморозвитку, залежить від інтеграції навчальних і наукових ресурсів, інноваційного досвіду та психолого-педагогічних практик. Розвиток цього середовища підкреслюється у численних наукових працях, що досліджують його вплив на результативність науково-дослідницької діяльності студентів, визначаючи його як актуальний напрям у психолого-педагогічних дослідженнях.

Сучасне освітнє середовище у ЗВО інтенсивно інтегрує інформаційно-комунікаційні технології, що зумовлює його переосмислення та надання нового статусу в педагогічній науці. Визначення та структура «інформаційно-освітнього середовища» охоплюють широкий спектр аспектів, від інтеграції інформаційного і освітнього простору до створення системи, яка забезпечує розвиток особистості учасників освітнього процесу.

Це середовище є комплексною педагогічною системою, що включає не тільки апаратні та програмні засоби, але й методичні, інформаційні, інтелектуальні, а також фінансові ресурси. Це сприяє формуванню інтелектуально розвинутої, творчої особистості, яка володіє необхідними професійними знаннями та навичками. Освітнє середовище створює умови для взаємодії та співпраці, розвиваючи особистісні та професійні якості студентів та викладачів через сучасні інформаційні та комунікаційні технології.

Таке середовище підтримує цілеспрямовану активність студентів у процесі навчання, стимулюючи їх мотивацію, креативність та ініціативність, що безпосередньо впливає на результативність науково-дослідницької діяльності. Системна організація інформаційного середовища, об'єднання віртуальних та реальних освітніх ресурсів створює відкритий, багатовимірний простір для вирішення освітніх та наукових завдань, що сприяє підвищенню якості освітнього процесу та ефективності дослідницької роботи студентів (Панченко, 2011).

Освітнє середовище університетів на сьогодні адаптовано до швидких змін соціально-економічних умов, особливо через впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що визначає його як ключовий елемент у вдосконаленні дидактичної теорії та практики.

В науковій літературі останніх десятиліть, присвяченій інформатизації освіти, освітнє середовище розглядається як єдиний інформаційно-освітній простір, що включає сукупність умов і впливів для ефективного педагогічного взаємодії. Такий простір охоплює не тільки технічне та програмне забезпечення, але й дидактичні ресурси, які становлять основу для розвитку взаємодій між студентами та викладачами. Він включає в себе електронні бібліотеки, бази даних, навчально-методичні комплекси, що сприяють не тільки набуттю знань, але й розвитку критичного мислення та самостійності студентів. Це середовище спрямоване на формування інтелектуально розвинутої, творчої особистості, здатної до професійної діяльності та інновацій.

Завдяки інтеграції інформаційних та освітніх ресурсів, університетське середовище стає важливим фактором у підготовці фахівців, які можуть ефективно реагувати на виклики сучасного ринку праці та активно брати участь у наукових дослідженнях, що безпосередньо впливає на результативність їхньої науково-дослідницької діяльності.

У ЗВО, адаптованих до динамічно змінюваних соціально-економічних умов, інформаційно-освітнє середовище стає ключовим у реалізації сучасних освітніх процесів. Одним із ключових елементів є інтеграція інформаційних технологій, яка трансформує традиційні підходи до навчання і розвиває нові методи освіти, зокрема через створення інформаційно-освітніх середовищ.

Це середовище містить просторово-семантичні аспекти, які включають організацію простору і дизайн навчальних приміщень, що стимулює навчальний процес; технологічні компоненти, що визначають методичне та змістовне забезпечення; інформаційно-компетентнісні елементи, які забезпечують розвиток інформаційної грамотності; та комунікативні складові, що підтримують взаємодію всіх учасників навчального процесу.

Також це середовище забезпечує можливість для індивідуалізації освітнього процесу завдяки технологіям, що дозволяють студентам самостійно управляти своєю пізнавальною діяльністю та проектувати особистісні освітні результати. Середовище може адаптуватися до освітніх потреб і здібностей студентів, забезпечуючи оптимальні умови для їхнього академічного та професійного зростання.

Така адаптивність відіграє ключову роль у формуванні персонального освітнього середовища, де кожен студент отримує унікальний досвід навчання, що відповідає його індивідуальним потребам і сприяє глибокому засвоєнню знань і вмінь. Це безпосередньо впливає на результативність науково-дослідницької діяльності студентів, забезпечуючи високу якість підготовки фахівців і стимулюючи інноваційний розвиток освітніх процесів (Панченко, 2011).

Умови, що впливають на освітнє середовище, класифікуються як зовнішні та внутрішні. Зовнішні умови розподіляються на мікро- та макрорівні, причому макрорівень представляє ширший соціальний контекст. Він включає історичні процеси та суспільні вимоги, що впливають на формування освітньої системи і підготовку фахівців. Ці процеси визначають необхідність розвитку кваліфікації фахівців, здатних проводити професійну науково-дослідницьку діяльність, і ставлять перед освітнім середовищем завдання формування відповідних компетенцій.

Мікрорівень зосереджується на внутрішній структурі освітнього середовища, включаючи педагогічні технології, зміст освіти, і методи розв'язання педагогічних завдань. Важливими компонентами тут є педагогічний колектив і використовувані освітні методики, які разом створюють умови для підготовки студентів. В цьому контексті, освітнє середовище розглядається як динамічна педагогічна система, здатна адаптуватися та реагувати на зміни у вимогах суспільства та освітніх стандартах, що безпосередньо впливає на ефективність підготовки майбутніх науковців.

Таким чином, взаємодія між макро- і мікроумовами визначає можливості та обмеження для освітнього середовища, яке має забезпечувати не тільки академічні знання, але й розвиток необхідних наукових компетенцій і дослідницьких навичок. Ця система впливів в кінцевому рахунку визначає результативність науково-дослідницької діяльності студентів.

Педагогічна система ЗВО являє собою динамічний комплекс, де елементи і компоненти тісно взаємопов'язані, створюючи умови для освіти, навчання та виховання студентів. Основними елементами цієї системи є цілі освітнього процесу, задачі, які мають бути вирішені, викладачі та студенти як суб'єкти і об'єкти освітнього процесу, взаємодія між ними, методи та засоби навчання, результати та їхня оцінка.

У рамках педагогічного процесу спеціально організована взаємодія викладачів і студентів використовується для задоволення потреб розвитку особистості студентів, сприяючи їх саморозвитку. Цей процес просувається від поставлених цілей до кінцевих результатів, забезпечуючи єдність освітнього, виховного та розвиваючого аспектів.

Зовнішні умови, такі як педагогічне середовище, що включає методи та організаційні форми навчання, допомагають формувати готовність студентів до науково-дослідницької діяльності, що забезпечує підготовку кваліфікованих фахівців.

Внутрішні умови, такі як індивідуальні характеристики студентів, включаючи їх здібності, інтереси та досвід, визначають як студенти реагують на навчальні впливи і як вони можуть керувати своїм навчанням. Особистісний розвиток включає формування активної життєвої позиції, позитивної самооцінки та професійної спрямованості, що підтримується системою освіти через ефективно організований процес освітньої діяльності.

Отже, злагоджена взаємодія між зовнішніми та внутрішніми умовами в освітньому середовищі забезпечує формування наукової готовності і підвищує результативність науково-дослідницької роботи студентів, роблячи освітній процес ЗВО більш адаптованим до потреб сучасного суспільства (Жишко, 2013, с. 147).

Готовність студентів до науково-дослідницької діяльності у ЗВО формується під впливом комплексу факторів, які охоплюють зовнішнє соціально-економічне середовище та внутрішнє педагогічне середовище. Зовнішні умови включають суспільні вимоги до кваліфікації та компетентності фахівців, що безпосередньо впливають на освітню політику і підходи до навчання. Внутрішні умови, зумовлені особистісними характеристиками студентів, визначають їх здатність до асиміляції наукового змісту та участі у дослідницьких проєктах.

Освітнє середовище ЗВО враховує певні організаційно-технологічні та психологічні вимоги, спрямовані на активізацію мотиваційної та інтелектуальної сфери студентів. Це передбачає використання різноманітних засобів та методів навчання, які сприяють формуванню глибоких знань та розвитку дослідницьких умінь. Педагогічний процес має бути орієнтований на формування у студентів здатності до самостійної наукової роботи, розуміння її значення у професійній діяльності та розвитку відповідних компетенцій.

Ключовим аспектом є створення у навчальному процесі сприятливої атмосфери для наукового пошуку, врахування індивідуальних наукових інтересів студентів, що стимулює їх до активної участі у наукових дослідженнях. Освітнє середовище повинно включати елементи, які підтримують самовдосконалення та професійний розвиток студентів, забезпечуючи можливість для реалізації індивідуальних освітніх та дослідницьких траєкторій (Вержиковська, Гурський, Плахтій, 2015).

Таким чином, ефективність науково-дослідницької діяльності студентів значною мірою залежить від якості освітнього середовища, його здатності адаптуватися до динамічних вимог сучасності та інтегрувати освітні та дослідницькі процеси в єдину систему, орієнтовану на розвиток особистості студента як майбутнього науковця.

Підготовка студентів до науково-дослідницької діяльності в ЗВО вимагає комплексного підходу до формування освітнього середовища, яке включає взаємодію різних інформаційних і освітніх просторів.

Освітнє середовище має забезпечити адекватну інтеграцію зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на формування наукових компетенцій студентів. Зовнішні фактори включають соціальне

середовище і глобальні інформаційні простори, які визначають загальні тенденції і вимоги до наукової діяльності. Внутрішні фактори зосереджені у властивостях освітнього та навчального середовища, таких як педагогічні технології, методи навчання та організаційні аспекти.

В ієрархії освітніх просторів основну роль відіграє взаємодія між різними рівнями освітньої діяльності, від загальних до конкретних, що включає не тільки фізичні простори, такі як аудиторії та лабораторії, але й віртуальні середовища, які сприяють інтеграції знань та дослідницьких навичок. Задля ефективної підготовки студентів, освітнє середовище повинне поєднувати цілеспрямоване навчання з активним використанням інформаційних ресурсів, стимулювання самостійності та творчості.

Аналіз ієрархічної структури освітніх просторів дозволяє виділити важливість кожного компонента в процесі формування наукових компетенцій. Відповідно до специфічних вимог навчального процесу, освітнє середовище повинно адаптуватися до індивідуальних освітніх траєкторій студентів, забезпечуючи їм необхідні умови для розвитку як науковців. Такий підхід передбачає гнучкість і варіативність навчальних методів та інтеграцію з міжнародними науковими спільнотами, що в свою чергу підсилює якість і результативність науково-дослідницької діяльності студентів (Каташов, 2001).

Освітнє середовище навчально-дослідницької діяльності, яке функціонує у тісній взаємодії з загальним освітнім середовищем, виокремлюється своєю більш специфічною та динамічною природою. Воно включає як внутрішні, так і зовнішні зв'язки, що розповсюджуються на процеси, що відбуваються на глобальному рівні, включно з активними та неактивними інформаційними просторами, соціальним середовищем, а також освітніми та інформаційними системами. Зовнішні зв'язки цього середовища зумовлені глобальними цивілізаційними процесами, рівнем соціально-економічного розвитку, технологічної інноваційності та інформаційної динаміки суспільства. Взаємодія зовнішніх та внутрішніх компонентів сприяє адаптації навчально-дослідницького середовища до потреб і викликів сучасності, в тому числі через інтеграцію з глобальним освітнім та інформаційним просторами, що підвищує результативність науково-дослідницької діяльності студентів.

У контексті освітнього середовища, спеціалізованого на навчально-дослідницькій діяльності, внутрішні зв'язки виражаються через взаємодію між різними компонентами: навчальне середовище, інформаційно-навчальне середовище, локальне інформаційне середовище. Ця взаємодія забезпечує динамічний обмін між суб'єктами та змістовними компонентами, що визначаються їх функціональністю у рамках ширшого освітнього контексту. Зовнішні зв'язки освітнього середовища розгортаються у контексті взаємодій з глобальними інформаційними потоками та соціальним середовищем, що включає зміни у технологічних та культурних домени. Вплив зовнішніх факторів вимагає постійної адаптації освітніх стратегій для відповідності сучасним вимогам дослідницької активності, а також інтеграції новітніх знань і технологій у навчальний процес (Потоцька, (Упоряд.), 2021).

Проектування освітнього середовища для навчально-дослідницької діяльності ЗВО має враховувати комплекс факторів, що впливають на результативність наукової роботи студентів. Основні принципи такого середовища включають безпечність, що забезпечує захищеність та структурування простору для комфорту студентів; культурно і особистісно значуще наповнення, що сприяє розвитку пізнавальної активності та залученню до дослідницької діяльності; доступність до різноманітних інформаційних ресурсів, що стимулює полісенсорне сприймання; смислова упорядкованість, яка забезпечує чітке розуміння навчальних цілей та задач; та зануреність у систему соціальних відносин, яка забезпечує співпрацю між учасниками освітнього процесу. Важливо, що таке середовище повинно бути динамічним і рефлексивним, враховуючи потреби і здібності студентів, а також розвиваючи їхні актуальні та потенційні можливості для наукової діяльності.

Проектування освітнього середовища для навчально-дослідницької діяльності у ЗВО має відбуватися з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на якість наукових результатів студентів. Специфіка освітнього середовища охоплює різні аспекти: від психологічного стану студентів до структури самого навчального процесу. Серед ключових аспектів – безпечність, доступність інформації для полісенсорного сприймання, насиченість культурно значущими об'єктами, смислова упорядкованість матеріалу, зануреність у соціальні взаємодії, а також рефлексивний і розвивальний характер середовища. Ці елементи формують умови для ефективної роботи і сприяють формуванню в студентів готовності до здійснення наукових досліджень. Важливим є також створення умов для активізації самостійності і творчої активності студентів, забезпечення відповідності змісту освіти педагогічним завданням і стимулювання розвитку актуальних і потенційних здібностей студентів (Завгородня, Стражнікова, 2021).

Проектування освітнього середовища для навчально-дослідницької діяльності студентів у ЗВО вимагає врахування комплексу факторів, що сприяють ефективності наукових досліджень. Відмінності між навчальними і науковими дослідженнями лежать у сфері використання інформаційних просторів: навчальні дослідження активно використовують наявні дані, тоді як наукові задіюють інформацію з майбутнього та минулого для генерації нових знань. Освітнє середовище має бути безпечним, доступним для полісенсорного сприйняття, насиченим культурно та особистісно значущими об'єктами, смислово

упорядкованим, і зануреним у систему соціальних відносин. Важливість середовища полягає у стимуляції пізнавальної активності та самостійності студентів, залученні їх до взаємодії і співпраці. Планування має сприяти інтеграції освітніх ресурсів і адаптації навчальних траєкторій, ураховуючи індивідуальні потреби та здібності кожного студента, забезпечуючи тим самим основу для розвитку їх науково-дослідницьких компетенцій (Цимбалару).

Проектування освітнього середовища для навчально-дослідницької діяльності студентів у ЗВО передбачає інтеграцію різноманітних структурних складових, які сприяють ефективності наукових досліджень. Ці складові включають просторово-матеріальну, соціально-особистісну та інформаційно-технологічну компоненти, кожна з яких відіграє важливу роль у формуванні здібностей до дослідження та навчання. Освітнє середовище повинне забезпечувати безпеку, стимулювати пізнавальну активність через доступність різноманітних інформаційних ресурсів і сприяти розвитку внутрішніх потенціалів студентів. Центральними аспектами є взаємодія студентів із фізичними об'єктами навчання та соціальні відносини в академічному середовищі, які мають підтримувати особистісний розвиток і самореалізацію. Важливо, щоб середовище допомагало студентам взаємодіяти зі знаннями на різних рівнях – від чуттєвого сприйняття до високих когнітивних процесів, включаючи інтуїцію та емпатію, тим самим підкреслюючи комплексний підхід до освіти і досліджень (Чернецький, 2012, с. 13).

Розуміння сучасного освітнього середовища у ЗВО вимагає відмови від традиційного підходу до навчання, переорієнтації на створення умов для активної інтелектуальної діяльності студентів. Середовище у ЗВО має бути простором, де студенти не просто готуються до професійної діяльності, а активно її досліджують і формують. Це включає інтеграцію різноманітних навчальних і дослідницьких ресурсів, доступ до новітніх технологій та гнучкість у навчальних підходах.

Освітнє середовище в університетах служить базою для розширення академічних і професійних горизонтів, заохочення ініціативності та самостійності студентів. Ефективність такого середовища вимірюється його здатністю адаптуватися до індивідуальних освітніх траєкторій студентів та забезпеченням ресурсів для їх науково-дослідницької діяльності. Це означає, що навчальний простір має бути не тільки фізично насиченим, але й цифрово інтегрованим, сприяючи створенню багатовимірних, інтерактивних і колаборативних дослідницьких проєктів.

Важливим аспектом є також формування ефективної академічної спільноти, що включає активне студентське самоврядування, розвиток лідерських якостей та залучення студентів до управління освітніми та науковими проєктами. Такий підхід сприяє не лише академічному зростанню, але й соціальному розвитку особистості, підготовці до викликів сучасного професійного світу.

У ЗВО, дослідницька активність студентів тісно пов'язана з якістю освітнього середовища, яке має бути динамічним і адаптивним до потреб сучасної академічної спільноти і змін у галузі знань. Інтеграція новітніх технологій, забезпечення доступу до широкого спектру ресурсів, і створення гнучких навчальних просторів стимулюють наукову допитливість і інтелектуальний розвиток студентів. Ключовими елементами такого середовища є: колаборативність, де студенти і викладачі спільно працюють над проєктами; доступність інформаційних ресурсів, яка сприяє самостійним дослідженням; і культурна інклюзивність, що підтримує різноманітність думок та підходів.

Ефективне освітнє середовище також має підтримувати індивідуальні академічні траєкторії студентів, адаптуючись до їхніх унікальних потреб і інтересів. Середовище, що фокусується на розвитку критичного мислення і аналітичних навичок, може значно підвищити якість наукових досліджень. Студентське залучення у процеси прийняття рішень на рівні університету також сприяє формуванню відповідального і вмотивованого дослідницького співтовариства.

В кінцевому рахунку, створення ефективного освітнього середовища у ЗВО, яке сприяє науковій діяльності студентів, вимагає інтеграції фізичних, цифрових і культурних ресурсів, що разом формують динамічне, інтерактивне і підтримуюче середовище для наукових досліджень (Гонтаровська, 2009; *Моделі розвитку сучасної школи...*; Чернецька, 2011).

Вивчення впливу факторів освітнього середовища на результативність науково-дослідницької діяльності виявляє, що комплексне та глибоко інтегроване освітнє середовище сприяє збільшенню академічної та дослідницької продуктивності студентів. Розгалужена доступність до різноманітних наукових ресурсів, включаючи актуальну літературу, передові лабораторії, інформаційні технології, та академічні мережі, має безпосередній вплив на якість та ефективність наукових досліджень. Ефективність освітнього середовища також залежить від його здатності сприяти колаборативному навчанню і міждисциплінарному взаємодіюванню, які є критично важливими для розвитку інноваційного мислення і глибокого аналізу в науковій діяльності. Інтелектуально стимулююче середовище, яке охоплює активну академічну культуру з регулярними науковими семінарами, конференціями та робочими групами, значно підвищує науковий потенціал студентів. Це створює умови, за яких студенти не просто отримують знання, але й активно участвують у їх генерації та вдосконаленні, що є основою для розвитку навичок критичного мислення і наукового аналізу.

Висновки. Освітнє середовище ЗВО безпосередньо впливає на науково-дослідницьку діяльність студентів. Якість академічних ресурсів, доступ до сучасних наукових технологій та колаборативна культура значно підвищують продуктивність наукових досліджень. Ефективне інтелектуальне занурення, критичне мислення та міждисциплінарність є ключовими для розвитку наукових компетенцій. Так, інтеграція передових педагогічних практик і підтримка наукової співпраці визначають успіх науково-дослідницької діяльності у ЗВО.

Список використаних джерел

- Вержиковська, О. М., Гурський, В. А., Плахтій, М. П. (2015). *Науково-дослідна діяльність в галузі освіти: навчально-методичний посібник*. Вид. 2-е, доповнене і перероблене. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ ПП.
- Габа, І. М. (2011). Вплив освітнього середовища ВНЗ на професійний розвиток особистості. В кн. С. Д. Максименко (Ред.), *Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць* (Т. XIII, с. 74-82). Київ: Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України.
- Гонтаровська, Н. (2009). Принципи розробки проекту освітнього середовища навчального закладу як передумови розвитку обдарованої особистості. *Освіта на Луганщині*, 2, 118-124.
- Жижко, Т. А. (2013). Педагогічна система як один із чинників впровадження ідеї інтенсифікації у професійній підготовці майбутніх фахівців. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*, 3, 144-151.
- Завгородня, Т. К., Стражнікова, І. В. (2021). *Методологічні засади педагогічних досліджень: навчально-методичний посібник*. Івано-Франківськ.
- Ільченко, Н. В. (Ред.). (2020). *Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф.: зб. наук. пр.* Ірпінь.
- Каташов, А. І. (2001). *Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Луганськ.
- Кух, А. М. (2008). Освітнє середовище в структурі інноваційної системи фахової підготовки майбутніх учителів фізики. *Предметні дидактики в контексті формування компетентнісно-світоглядних професійних якостей майбутнього фахівця*, 2, 73-76.
- Моделі розвитку сучасної школи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (2007). Київ: СПБ Богданова А. М.
- Панченко, Л. Ф. (2011). *Теоретико-методологічні засади розвитку інформаційно-освітнього середовища університету*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Луганськ.
- Потоцька, С. О. (Упоряд.). (2021). *Підходи до організації науково-дослідної діяльності здобувачів загальної середньої освіти в природничому напрямку: методичні рекомендації*. Чернігів: ТОВ «Десна Поліграф».
- Разіна, Н. О. (2009). Акмеологічний підхід до розвитку професіоналізму сучасного педагога в інноваційному освітньому середовищі середньої школи. *Вісник наукової школи педагогів*, 3, 8-12.
- Цимбалару, А. Д. *Компонентно-структурний аналіз поняття «освітній простір»*. Взято з www.rusnauka.com/.../23997.doc.htm
- Чернецька, Т. І. (2011). *Сучасний урок: теорія і практика моделювання: навч. посіб.* Київ: ТОВ «Праймдрук».
- Чернецький, І. С. (2012). *Формування в учнів основної і старшої школи дослідницьких умінь засобами позакласного освітнього середовища*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київ.

References

- Chernetska, T. I. (2011). *Suchasnyi urok: teoriia i praktyka modeliuvannia [Modern lesson: theory and practice of modeling]: navch. posib*. Kyiv: TOV «Praidmruk» [in Ukrainian].
- Chernetskyi, I. S. (2012). *Formuvannia v uchniv osnovnoi i starshoi shkoly doslidnytskykh umin zasobamy pozaklasnoho osvitnoho seredovyshcha [Formation of research skills in elementary and high school students by means of an extracurricular educational environment]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Haba, I. M. (2011). Vplyv osvitnoho seredovyshcha VNZ na profesiyni rozvytok osobystosti [The influence of the educational environment of the university on the professional development of the individual]. In S. D. Maksymenko (Ed.), *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii [Problems of general and pedagogical psychology]: zbirnyk naukovykh prats* (Vol. XIII, pp. 74-82). Kyiv: Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy [in Ukrainian].
- Hontarovska, N. (2009). Pryntsypy rozrobky proektu osvitnoho seredovyshcha navchalnoho zakladu yak peredumovy rozvytku obdarovanoi osobystosti [The principles of developing a project of the educational environment of an educational institution as a prerequisite for the development of a gifted personality]. *Osvita na Luhanshchyni [Education in Luhansk Oblast]*, 2, 118-124 [in Ukrainian].

- Ilchenko, N. V. (Ed.). (2020). *Formuvannia suchasnoho osvitnoho seredovyscha: teoriia i praktyka [Formation of a Modern Educational Environment: Theory and Practice]*: materialy mizhvuz. nauk.-prakt. konf.: zb. nauk. pr. Irpin [in Ukrainian].
- Katashov, A. I. (2001). *Pedahohichni osnovy rozvytku innovatsiinoho osvitnoho seredovyscha suchasnoho litseiu [Pedagogical foundations of the development of an innovative educational environment of a modern lyceum]*. (Extended abstract of PhD diss.). Luhansk [in Ukrainian].
- Kukh, A. M. (2008). Osvitnie seredovysche v strukturі innovatsiinoi systemy fakhovoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizyky [Educational environment in the structure of the innovative system of professional training of future physics teachers]. *Predmetni dydaktyky v konteksti formuvannia kompetentnistno-svitohliadnykh profesiynykh yakostei maibutnoho fakhivtsia [Subject didactics in the context of forming competence-worldview professional qualities of a future specialist]*, 2, 73-76 [in Ukrainian].
- Modeli rozvytku suchasnoi shkoly [Models of modern school development]*: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (2007). Kyiv: SPB Bohdanova A.M. [in Ukrainian].
- Panchenko, L. F. (2011). *Teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku informatsiino-osvitnoho seredovyscha universytetu [Theoretical and methodological foundations of the development of the information and educational environment of the university]*. (Extended abstract of D diss.). Luhansk [in Ukrainian].
- Pototska, S. O. (Comp.). (2021). *Pidkhody do orhanizatsii naukovo-doslidnoi diialnosti zdobuvachiv zahalnoi serednoi osvity v pryrodnychomu napriamku [Approaches to the organization of scientific research activities of students of general secondary education in the natural sciences]*: metodychni rekomendatsii. Chernihiv: TOV «Desna Polihraf» [in Ukrainian].
- Razina, N. O. (2009). Akmeolohichni pidkhid do rozvytku profesionalizmu suchasnoho pedahoha v innovatsiinomu osvitnomu seredovyschi serednoi shkoly [Acmeological approach to the development of professionalism of a modern teacher in the innovative educational environment of a secondary school]. *Visnyk naukovoї shkoly pedahohiv [Bulletin of the Scientific School of Teachers]*, 3, 8-12 [in Ukrainian].
- Tsybalaru, A. D. *Komponentno-strukturnyi analiz poniattia «osvitnii prostir» [Component-structural analysis of the concept of "educational space"]*. Retrieved from www.rusnauka.com/.../23997.doc.htm [in Ukrainian].
- Verzhkykhovska, O. M., Hurskyi, V. A., & Plakhtii, M. P. (2015). *Naukovo-doslidna diialnist v haluzi osvity [Research activity in the field of education]*: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kamianets-Podilskyi: MEDOBORY PP [in Ukrainian].
- Zavorodnia, T. K., & Strazhnikova, I. V. (2021). *Metodolohichni zasady pedahohichnykh doslidzen [Methodological principles of pedagogical research]*: navchalno-metodychnyi posibnyk. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Zhyzhko, T. A. (2013). Pedahohichna systema yak odyin iz chynnykiv vprovadzhennia idei intensyfikatsii u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv [Pedagogical system as one of the factors of implementation of the idea of intensification in professional training of future specialists]. *Naukovyi chasopys NPU im. M.P. Drahomanova. Seriya 11: Sotsiologhiia. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. Upravlinnia [Scientific journal of the National University named after M.P. Dragomanov. Series 11: Sociology. Social work. Social pedagogy. Management]*, 3, 144-151 [in Ukrainian].

HRYNYOVA M., TITARENKO O.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

INFLUENCE OF FACTORS OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT ON THE PERFORMANCE OF SCIENTIFIC AND RESEARCH ACTIVITIES

The article examines the influence of factors of the educational environment on the effectiveness of scientific research activities of students in institutions of higher education. Analyzing the relationship between the structural components of the educational environment and their impact on academic efficiency, the work identifies key elements: access to resources, organizational support, integration of teaching and research, and the activation of student participation. The importance of interaction and cultural exchange in the higher education environment is emphasized as critical for the development of creative and critical thinking. The role of the scientific community and mentoring support in the formation of scientific competences is highlighted.

The study of the influence of the factors of the educational environment on the effectiveness of research activities showed that a complex and deeply integrated educational environment creates conditions under which students not only acquire knowledge, but also participate in its generation and improvement, which is the basis for the development of critical thinking skills and scientific analysis.

Key words: educational environment, research activity, higher education, academic productivity, integration of learning and research, critical thinking

Стаття надійшла до редакції 17.08.2024 р.